Lohja
Vohloisten kartanon ranta-asemakaava
Arkeologinen inventointi 2.-3.10.2007

Tapani Rostedt

MUSEOVIRASTO
RAKENNUSHISTORIAN OSASTO

Tiivistelmä

Museoviraston rakennushistorian osasto toteutti 2.-3.10.2007 kiinteiden muinaisjäännösten arkeologisen inventoinnin Arkkitehdit oy:n tilauksesta Lohjan Vohloisten kartanon alueella. Inventoinnin tutkimuskustannukset olivat 1340 euroa ja niistä vastasi hankkeen toteuttajana Vohloisten kartanon omistaja Anneli Williams. Kenttätutkimuksista vastasi Museoviraston tutkija FM Tapani Rostedt.

Inventoinnin tarkoituksena oli etsiä ja paikantaa Vohloisten kartanon ranta-asemakaavan alueella tai sen välittömässä läheisyydessä olevat kiinteät muinaisjäännökset. Kohteiden paikantaminen perustui kartta-aineiston analyysiin sekä maastohavaintoihin.

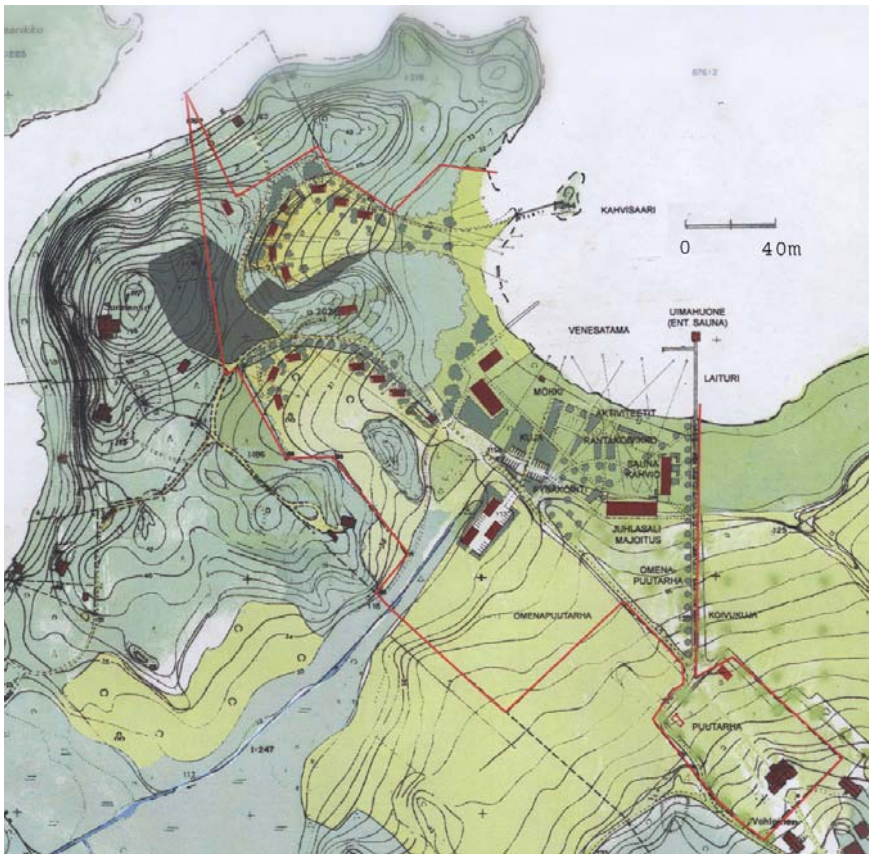
Kenttätutkimuksissa Vohloistan kartanon ranta-asemakaavan alueelta ei löydetty yhtään esihistorialliseen tai historialliseen aikaan sijoittuvaa muinaisjäännöstä. Tutkitun aluen läheisyydessä paikallistettiin kuitenkin Vohloisten 1800-luvulla käytössä olleen rautakaivoksen sijainti, löydettiin yksi historiallisen ajan talonpaikka sekä yksi uuden ajan kohde (yksityinen hautausmaa), joka ei täytä kiinteän muinaisjäännöksen tunnusmerkkejä. Lisäksi alueella havaittiin joitakin paikalliseen hiekanottoon liittyviä kuoppia sekä vanhojen laitureiden kiviperustusten jäänteitä.

Arkisto- ja rekisteritiedot

Kunta: Lohja
Kohde: Vohloisten kartanon alue
Tutkimuksen laatu: inventointi
Kohteiden ajoitus: Esihistoriallinen/historiallinen
Peruskartta: 2014 12 Kirkniemi
Projekti: Vohloisten kartanon ranta-asemakaavan arkeologinen selvitys
Tutkimuslaitos: Museovirasto, rakennushistorian osasto (MV/RHO)
Tutkija: FM Tapani Rostedt
Kenttätyöaika: 2.- 3.10.2007
Tutkimuskustannukset: 1340 €
Tutkimusten kustantaja: Vohloisten kartano/Anneli Williams
Löydöt: -
Mustavalkonegatiivit: 125 777:1–10
Digitaalikuvat: 1-14
Inventointiraportin sivumäärä: 15 + liitteet
Liitteet: Mustavalkonegatiivien luettelo, Digitaalikuvien luettelo, Kartat
Alkuperäisen kaivauskertomuksen säilytyspaikka: Museovirasto, rakennushistorian osaston arkisto, Helsinki

Johdanto

Museoviraston rakennushistorian osasto toteutti 2.-3.10.2007 kiinteiden muinaisjäännösten inventoinnin Arkkitehdit oy:n tilauksesta Lohjan Vohloisten ranta-asemakaavan alueella. Suunnittelukohteena oleva alue käsittää Vohloisten kartanon luoteispuolella olevat alueet Saarikon saareen saakka sekä Lohjanjärven Vohloistenlahden lounaisrannan (kuva 1).

Kuva 1. Suunniteltu kaava-alue rajattu punaisella.

Ranta-asemakaavan laadinnan yhteydessä oli selvitettävä kaavan toteutuksen ympäristövaikutukset maankäyttö- ja rakennuslain ja –asetuksen edellyttämällä tavalla. MRL 9§ mukaan ”kaavan tulee perustua riittäviin tutkimuksiin ja selvityksiin. Kaavaa laadittaessa on tarpeellisessa määrin selvitettävä suunnitelman toteuttamisen ympäristövaikutukset, mukaan lukien yhdyskuntataloudelliset, sosiaaliset, kulttuuriset ja muut vaikutukset. Selvitykset on tehtävä koko siltä alueelta, jolla kaavalla voidaan arvioida olevan olennaisia vaikutuksia”.

MRL 1 § perusteella selvitysten on annettava riittävät tiedot, jotta voidaan arvioida suunnitelman toteuttamisen merkittävät välittömät ja välilliset vaikutukset

- ihmisten elinoloihin ja elinympäristöön
- maa- ja kallioperään, veteen, ilmaan ja ilmastoon
- kasvi- ja eläinlajeihin, luonnon monimuotoisuuteen ja luonnonvaroihin

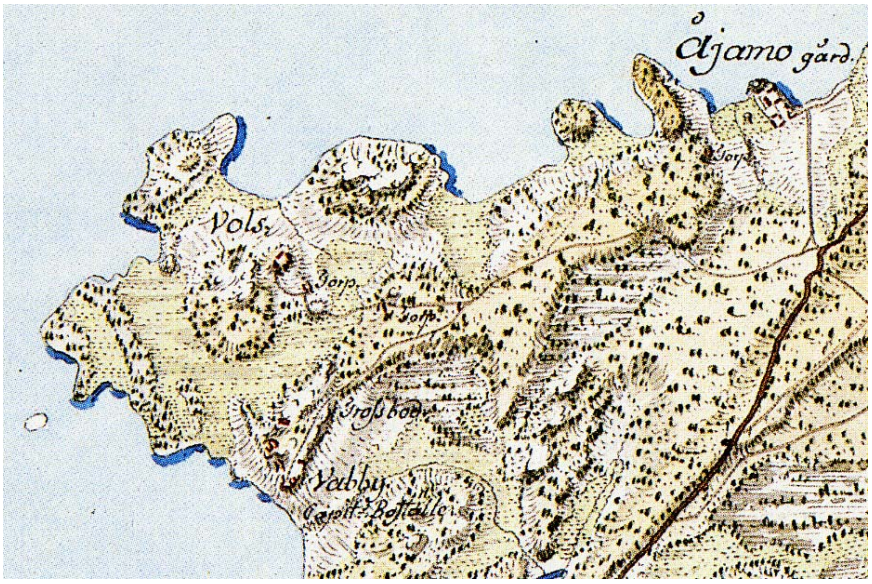
- alue- ja yhdyskuntarakenteeseen, yhdyskunta- ja energiatalouteen sekä liikenteeseen ja etenkin joukkoliikenteeseen
- kaupunkikuvaan, maisemaan, kulttuuriperintöön ja rakennettuun ympäristöön.

Ranta-asemakaavan alueella ei aikaisemmin ollut tehty arkeologista inventointia eikä siltä tunnettu kiinteitä muinaisjäännöksiä. Inventoinnin toteutti arkeologi Tapani Rostedt 2.-3.10.2007 välisenä aikana.

Menetelmät

Ennen varsinaista kenttätyöosuutta käytettiin osayleiskaava-alueella ja sen välittömässä läheisyydessä olevien historiallisen ajan muinaisjäännösten etsimisessä tutkimusmetodina kartta-analyysia. Tämä tarkoittaa sitä, että suunnittelualueelta pyrittiin etsimään kaikki historiallinen karttamateriaali ja verrattiin sitä nykyiseen materiaaliin. Nykyisen ja historiallisen karttamateriaalin vertailulla voidaan havainnoida asutuksen kehitystä ja liikkeitä tutkittavalla alueella. Kartta-analyysin alkuvaiheessa primäärilähteenä käytettiin Kuninkaan kartastoa, jonka Ruotsin armeija laati vuosina 1776 – 1805 sotilaallisiin tarkoituksiin. Vuonna 1989 Timo Alanen ja Saulo Kepsu toimittivat kartat kirjana, jonka Suomalaisen Kirjallisuuden Seura julkaisi. Karttamateriaalissa on esitetty sen aikaiset kylät ja niiden nimistö, talot, tiet, polut sekä pellot, niityt, metsät ja muut erilaiset ympäristöt. Kartta-analyysin alkuvaiheessa pyrittiin hahmottamaan kaava-alue Kuninkaan kartastoon ja tämän avulla kohdentaa sitä lähellä olevat kylänpaikat ja muut mahdolliset inventoinnin kannalta tärkeät kohteet. Muuta historiallista karttamateriaalia lähdettiin etsimään Kuninkaan kartastosta kohdennettujen kylien nimistön ja pitäjänhistorian pohjalta mm. Kansallisarkistosta.

Tämä lähestymistapa perustuu käsitykseen siitä, että Kuninkaan kartastossa kuvatun kyläasutuksen voidaan tulkita osin vastaavan 1500-luvun tai jopa sitä vanhempaa asutusta. Muulla historiallisella karttamateriaalilla viitataan lähinnä suurimittakaavaisiin (< 1:20 000) maakirjakarttoihin ja isojakokarttoihin 1600–1800 luvuilta, joita ei Vohloisten osalta kuitenkaan löytynyt. Inventointialueelle sijoittuvia historiallisia karttoja etsittiin tekemällä tietokantahakuja pitäjien ja kylien nimillä. Tietokantahaut suoritettiin internetissä osoitteessa http://www.virtuaaliyliopisto.fi/maakirjakartat/ joka sisältää tiedot 1600-luvun maakirjakartoista sekä kansallisarkiston sivuilta http://www.narc.fi/ joka sisältää muun historiallisen karttamateriaalin. Tämän jälkeen inventointialueelle sijoittuvaan karttamateriaaliin tutustuttiin Kansallisarkistossa ja maanmittauslaitoksen arkistossa. Historiallisen karttamateriaalin kokoamisen jälkeen verrattiin hankittua materiaalia 1900-luvun maastokarttoihin. Karttoja vertailemalla pyrittiin etsimään vanhoissa kartoissa näkyviä talonpaikkoja, valmistuspaikkoja, myllynpaikkoja ja muita mahdollisia historiallisen ajan kiinteitä muinaisjäännöksiksi laskettavia kohteita joita ei ollut enää merkittyinä nykyisiin karttoihin mutta jotka kuitenkin edustavat historiallisella ajalla tapahtunutta ihmistoimintaa. Jos edellä mainittuja toimintapaikkoja saatiin karttoja vertailemalla kohtuullisesti paikallistettua, merkittiin tarkistettavat alueet peruskarttaotteisiin kenttätyövaihetta varten.

Kuva 2. Suunnittelualue kuninkaankartastossa 1776 – 1805.

Vohloisten kylä (Wohls) mainitaan Suomen keskiajan lähdekirjallisuudessa jo vuodelta 1384 olevassa asiakirjassa (FMU 925), joten periaatteessa alueelta olisi mahdollista löytää jopa keskiajalle ajoittuvia asutuskerroksia. 1500-luvulla Vohloisten kylässä mainitaan olleen 2 taloa ja vuosisadan puolenvälin tienoilla talomäärä alueella vakiintui kolmeksi (Ylikangas1973, 149). 1620-luvulla kylän kolme taloa ilmeisesti yhdistettiin yhdeksi kokonaisuudeksi ja Vohloisten ratsutila syntyi (Rein 1944, 206). 1700-luvun loppupuolella Vohloisissa mainitaan olleen kartanon lisäksi 4 torppaa, 1800-luvun alussa niitä oli jo 6 kappaletta (Rein 1944, 377; Ylikangas 1973, 395). Kuninkaankartaston perusteella torpat olisivat pääosin sijainneet Vohloisista Lohjalle vievän tien varrella. Vohloisten kartanosta 100-150m kaakkoon on edelleenkin pystyssä joitakin ilmeisesti1800-luvulle ajoittuvia huonokuntoisia mökkejä.

Kuva 3. Vohloisten kartanon kaakkoispuolella oleva huonokuntoinen 1800-luvun talousrakennus. Kuva koillisesta.

Esihistoriallisia muinaisjäännöksiä etsittiin lähinnä nykyisiä peruskarttoja tarkastelemalla ja merkitsemällä niihin asumiseen tai muuhun ihmistoimintaan soveliaita maastokohtia eri korkeustasoilla. Kaikki korkeammat kalliotasanteet suunnittelualueella tarkastettiin hautauksiin liittyvien kiviröykkiöiden ja vanhojen linnoitusvarustusten varalta. Asumiseen ja muuhun esihistorialliseen toimintaan soveliaita tasaisia rantaterasseja tarkastettiin silmämääräisesti ja tarvittaessa lapionpistoin.

Lohjanjärven ranta kaava-alueen kohdalta tarkastettiin noin 50 metrin päähän rannasta soutuveneellä hitaasti soutaen ja järvenpohjaa tarkkaillen. Tarkoituksena oli selvittää kuuluuko kaava-alueeseen mahdollisesti vedenalaisia arkeologisia kohteita kuten hylkyjä. 50 metrin päässä rannasta Vohloistenlahden vesi oli vielä alle metrin syvyistä ja havainto-olosuhteet olivat suhteellisen kirkasvetisessä järvessä hyvät.

Tulokset

Yleisesti ottaen Vohloisten alue vaikuttaisi maastollisesti huonolta esihistorialliseen asumiseen. Topografisesti parhaat paikat ovat joko savikkoa tai kivikkoa, joten pitempiaikainen oleskelu alueella tuskin on ollut todennäköistä. Alueen ainoalla hiekkaiselta mäeltä on ajettu hiekkaa lähiympäristön tarpeisiin, joten sillä mahdollisesti sijainnut muinaisjäännös on jo tuhoutunut.

Vesialueilla ei havaittu merkkejä hylyistä tai muistakaan veteen joutuneista puurakenteista. Vohloisten nykyisen huonokuntoisen puulaiturin kohdalla kuitenkin havaittiin jälkiä samalla kohdalla aikaisemmin sijainneesta kiviperustaisesta laiturista, joka on rakenteeltaan hieman poikennut nykyisestä. Kivirakenteen perusteella siinä on ollut 10 metriä pitkä lisäosa itään päin noin 6 metrin päässä rannasta. Nykyisiin

kaavasuunnitelmiin kuuluu vastaavan tai hieman pidemmän lisälaiturin rakentaminen noin 20 metrin päähän rannasta ja länteen päin. Toisen pienemmän laiturin kiviperustan jäänteet havaittiin noin 100 metriä länteen edellisestä. Sen pituus oli noin 8 metriä.

Kuva 4. Kiviperustaa Vohloisten vanhan puulaiturin alla. Kuva kaakosta.

Vohloisten kartanon ranta-asemakaavaan liittyvässä arkeologisessa inventoinnissa löydettiin yksi historiallisen ajan talonpaikka joka sijaitsee ranta-asemakaavan lähivaikutusalueella.

Muina löytökohteina havaittiin kolme pienehköä hiekanottokuoppaa noin 25x5 metrin alueella (koordinaatit: ikoo:3332435, pkoo:6683386, z=33m) sekä yksityinen hautausmaa kaavan lähivaikutusalueella Sunnanlidin talon koillispuolella. Kaava-alueen inventoinnin yhteydessä paikallistettiin lisäksi lähellä Vohloisten kartanoa 1800-luvun alussa sijainneen rautakaivoksen kolme malminottokuoppaa.

Kohdeluettelo

Lohja Vohloinen 1 Hist. ajan talonpaikka
Koordinaatit: P=6683591, I=3332439, Z=28m

Lohja Vohloinen 2 Hist. ajan rautakaivos
Koordinaatit: Louhos 1: P=6682631, I=3332295, Z=45m
Louhos 2: P=6682632, I=3332314, Z=43m
Luohos 3: P=6682688, I=3332408, Z=41m

Lohja Sunnanlid NE Yksityinen hautausmaa (ei muinaisjäännös)
Koordinaatit: P=6683489, I=3332341, Z=31m

Kirjallisuusluettelo

Alanen, Timo & Kepsu, Saulo 1989: *Kuninkaan kartasto Suomesta 1776-1805.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 505. Tampere.

FMU= Finlands Medeltidsurkunder I, -1400. *Samlade och I tryck utgifna af Finlands Statsarkiv genom Reinhold Hausen.* Helsingfors 1910.

Gadd, Pehr Adrian 1789: *Undersökning om Nyland och Tavastehus län III.* Åbo.

Laine, Eevert 1952: *Suomen vuoritoimi 1809-1884 III, harkkohytit, kaivokset, konepajat. Helsinki.*

Rein, Gabriel 1944: *Lohjan historia I*. Helsinki.

Ylikangas, Heikki 1973: *Lohjalaisten historia I.* Helsinki.

Helsingissä 15.11.2007 _____

Tapani Rostedt

Lohja Vohloinen 1

Mjrekisterinumero:	10000090xx
Ajoitus:	Historiallinen
Laji:	Kiinteä muinaisjäännös
Muinaisjäännöstyyppi:	Asuinpaikka
Rauhoitusluokka:	2
Yhtenäiskoordinaatit:	pkoo: 6683591, ikoo: 3332439
Peruskartta:	2014 12 Kirkniemi

Kaava-alueen luoteispuolella, rajatusta alueesta noin 15 metriä luoteeseen on nähtävissä vanhan asumuksen perustan jäänteet. Sen koko on 4x5 metriä, jolloin pidempi sivu on järven suuntaan. Talon länsinurkassa on jäljellä 2x1,5m kokoinen järeistä kivistä tehty tulisija jonka korkeus on 50-60cm (=koordinaattipiste).

Kuva 5.Vohloinen 1. Isokokoinen tulisija historiallisen ajan talon perustuksissa. Kuva idästä.

2 metriä talon perustuksista luoteeseen on nähtävissä siihen ilmeisesti liittyvä kiviaita, joka on pituudeltaan noin 10 metriä. Aita jatkuu talon vierestä luoteeseen 5 metriä ja siitä edelleen 5 metriä koilliseen. Kiviaita on ladottu 2-4 kerroksesta kiviä ja on korkeudeltaan 50-60cm.

Kuva 6. Vohloinen 1. Hist. ajan asumiseen liittyvä kiviaita. Kuva idästä.

Lohja Vohloinen 2

Mjrekisterinumero:	10000090xx
Ajoitus:	Historiallinen
Laji:	Kiinteä muinaisjäännös
Muinaisjäännöstyyppi:	Louhos
Rauhoitusluokka:	2
Yhtenäiskoordinaatit:	Louhos 1: P=6682631, I=3332295, Z=45m
	Louhos 2: P=6682632, I=3332314, Z=43m
	Luohos 3: P=6682688, I=3332408, Z=41m
Peruskartta:	2014 12 Kirkniemi

Lasse Sillman Vohloisten kartanosta näytti 3.10.2007 Vohloisissa 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa toimineen rautakaivoksen louhintakuopat. Niitä on alueella kolme kappaletta ja niiden koko vaihtelee 22x12 metristä 6x3 metriin.

Vohloisten rautakaivos oli olemassa jo ennen vuotta 1789. Tuolloin Pehr Gadd nimittäin mainitsi tohtorinväitöskirjassaan että Vohloisten kaivoksessa (Vouls i Lojo sokn) on harrastettu pienimuotoista rautamalmin louhintaa (Gadd 1789, 62). 1824 kaivos tyhjennettiin vedestä ja tarkastettiin onko malmisuoni jo kaivettu loppuun. Kaivos oli tuolloin 10 syltä pitkä ja 5 leveä. Kaivoksessa todettiin edelleen olevan rautamalmia ja sen toimintaa jatkettiin vuonna 1831, jolloin Carl Henrik John sai valtauskirjan Vohloisten malmiesiintymään. Vuonna 1836 hän luovutti kaivoksen Joseph Brehmerille. Vuonna 1838 malmia saatiin enää niukasti ja seuraavana vuonna kaivoksen toiminta lopetettiin (Laine 1952, 306–307 viitteineen).

Nykyään kaivoksen toiminnasta ovat jäljellä malmin louhintakuopat joita on kolme kappaletta. Niistä eteläisin on kooltaan suurin, noin 22x12 metriä. Kuoppa näkyy maastossa vain parin metrin syvyisenä ja on täyttynyt vedellä. Kuopan kokonaissyvyydestä ei ole tietoa. Lasse Sillman kertoi, että hänen lapsuudessaan louhintakuopasta jouduttiin toisinaan pelastamaan lehmiä jotka olivat pudonneet kuoppaan kurottaessaan vettä sen pohjalta. Kuopan pohjoisseinämässä on aukko, joka näyttäisi yhdistävän louhintakuopat 1 ja 2. Louhintakuopan 1 koordinaatit: P=6682631, I=3332295, Z=45m.

Kuva 7. Vohloinen 2. Luohintakuoppa 1. Kuva etelästä.

Louhintakuoppa 2 on löydetyistä kuopista pienin, kooltaan noin 3x6 metriä. Se vaikuttaisi olevan eteläseinämässään sijaitsevan aukon kautta yhteydessä louhintakuoppaan 1. Louhintakuopan 2 koordinaatit: P=6682632, I=3332314, Z=43m.

Louhintakuoppa 3 sijaitsee noin 120 metriä itäkoilliseen edellisistä. Se on kooltaan noin 12x6 metriä ja on täyttynyt vedellä kuten muutkin louhintakuopat. Louhintakuopan 3 koordinaatit: P=6682688, I=3332408, Z=41m.

Kuva 8. Vohloinen 2. Louhintakuoppa 3. Kuva lännestä.

Lohja Sunnanlid NE

Mjrekisterinumero:	-
Ajoitus:	Historiallinen
Laji:	ei muinaisjäännös
Muinaisjäännöstyyppi:	Hautausmaa
Rauhoitusluokka:	-
Yhtenäiskoordinaatit:	P=6683489, I=3332341, Z=31m
Peruskartta:	2014 12 Kirkniemi

Rantakaava-alueen lähivaikutusalueella, kaava-alueen luoteisnurkalla, on maastossa viisi kivirakennelmaa jotka vaikuttavat ihmisen tekemiltä. Rakenteet ovat neliömäisiä ja kooltaan noin 1x1m (yksi kohteista on kuitenkin kooltaan 2x1m). Rakenteissa on isommat kivet reunoilla (halkaisijaltaan 15-20cm) ja sisäpuolella pienempiä kiviä (halkaisijaltään alle 5cm) jotka ovat sammalen peitossa. Rakenteet ovat 1-2metrin etäisyydellä toisistaan ja muodostavat selkeän kokonaisuuden.

Vohloisten kartanon omistaja Anneli Williams kertoi, että Sunnanlidin talossa on asunut väestörekisteriin kuuluvia ihmisiä jotka ovat saaneet luvan perustaa mailleen yksityisen hautausmaan. Sinne on Williamsin mukaan haudattu viisi vainajaa. Sunnanlid paloi talvella 2006 ja on tällä hetkellä asumaton.

Kuva 9. Kaksi eteläisintä hautaa kohteessa Sunnanlid NE. Kuva lännestä.

Mustavalkonegatiivien luettelo (125 777:1–10)

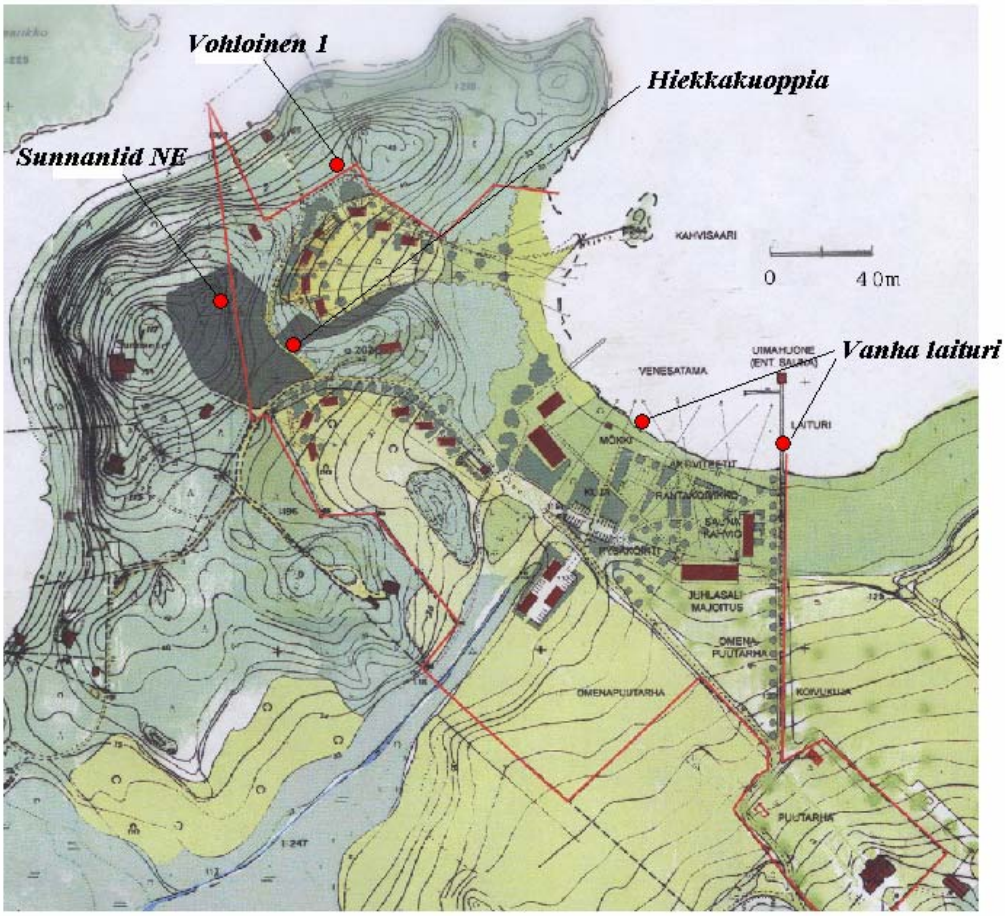
1. Luoteisin hiekanottokuoppa kaava-alueen luoteisosassa. Kuva pohjoisesta.
2. Vohloinen 1. Isokokoinen tulisija historiallisen ajan talon perustuksissa. Kuva lännestä.
3. Vohloinen 1. Isokokoinen tulisija historiallisen ajan talon perustuksissa. Kuva idästä.
4. Vohloinen 1. Historiallisen ajan asumiseen liittyvä kiviaita. Kuva idästä.
5. Kaksi eteläisintä hautaa kohteessa Sunnanlid NE. Kuva lännestä.
6. Kiviperustaa Vohloisten vanhan puulaiturin alla. Kuva kaakosta.
7. Vohloinen 2. Luohintakuoppa 1. Kuva etelästä.
8. Vohloinen 2. Louhintakuoppa 2. Kuva pohjoisesta.
9. Vohloinen 2. Louhintakuoppa 3. Kuva lännestä.
10. Vohloisten kartanon kaakkoispuolella oleva huonokuntoinen 1800-luvun talousrakennus. Kuva kaakosta.

Digitaalikuvien luettelo (1-14)

1. Vohloisten kartanon vanha laituri ja uimahuoneen paikka. Etualalla vanhan laiturin kiviperustusten jäänteet. Kuva lounaasta.
2. Metsittyvää heinäpeltoa kaava-alueen luoteisosassa. Kuva luoteesta.
3. Vohloisten kartanon kaakkoispuolella oleva huonokuntoinen 1800-luvun talousrakennus. Kuva koillisesta.
4. Kiviperustaa Vohloisten vanhan puulaiturin alla. Kuva kaakosta.
5. Vohloinen 1. Isokokoinen tulisija historiallisen ajan talon perustuksissa. Kuva idästä.
6. Vohloinen 1. Historiallisen ajan asumiseen liittyvä kiviaita. Kuva idästä.
7. Vohloinen 2. Luohintakuoppa 1. Kuva etelästä.
8. Vohloinen 2. Louhintakuoppa 3. Kuva lännestä.
9. Kaksi eteläisintä hautaa kohteessa Sunnanlid NE. Kuva lännestä.
10. Luoteisin hiekanottokuoppa kaava-alueen luoteisosassa. Kuva pohjoisesta.
11. Vohloinen 1. Isokokoinen tulisija historiallisen ajan talon perustuksissa. Kuva lännestä.
12. Kivikkoa kaava-alueen luoteisosassa. Kuva kaakosta.
13. Vanhan laiturin kiviperustaa päälaiturin länsipuolella. Kuva pohjoisesta.
14. Vohloisten kartanon kaakkoispuolella oleva huonokuntoinen 1800-luvun talousrakennus. Kuva kaakosta.

Lohja
Vohloisten kartanon ranta-asemakaava 2007

Kertomuksessa mainitut kohteet
kaava-alueella ja sen lähivaikutusalueella

Lohja
Vohloisten kartanon ranta-asemakaava 2007

Lohja Vohloinen 2, malmilouhoskuopat

